

Від редакції

Студентам Київського університету імені Т. Г. Шевченка дуже поталанило на викладачів. Це була плеяда непересічних особистостей та спеціалістів високого гатунку. На жаль, через невблаганність законів природи більшість із них уже пішла у небуття. Всі вони долали важкі життєві випробовування; мали великий досвід, яким радо ділилися зі студентами — майбутніми юристами. Станіслав Сергійович Яценко (22.12.1936 — 08.05.2014) був одним із таких видатних особистостей. Він мав за плечима досвід практичної роботи — оперуповноважений райвідділу міліції, адвокат, згодом завідувач юридичною консультацією. Обіймав посаду молодшого наукового співробітника Сектора держави і права АН УРСР. З лютого 1968 р. почав працювати у Київському університеті на юридичному факультеті, спочатку на посаді старшого викладача, а згодом — доцента кафедри. Завдяки вродженим здібностям, гарному вихованню та надзвичайній працелюбності С. С. Яценко досяг вершин юридичної освіти, викладацької майстерності, а за час роботи в Конституційному суді України став одним із провідних суддів «золотого складу» КСУ. У спілкуванні зі студентами, аспірантами, викладачами С. С. Яценко обов'язково дотримувався правил викладацької етики. Станіслав Сергійович залишив після себе багатьох здібних учнів. Більшість із них проявила високу теоретичну підготовку у сферах охорони правопорядку та здійснення правосуддя. Чимало і тих, хто пішов у науку і опанував її вершини. С. С. Яценко плідно займався науковою діяльністю. У його доробку близько 160 наукових праць: статей, підручників, науково-практичних коментарів до Кримінального кодексу України, монографій. Предметом його досліджень були, передусім, проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки та громадського порядку. Цим проблемам присвячені і його головні праці — монографії «Ответственность за преступления против общественного порядка» (1976) та «Уголовно-правовая охрана общественного порядка: сравнительно-правовой аспект» (1986). В останній період життя особливу увагу він приділяв заходам безпеки як діям, що мали обмежувальний характер і застосовувалися судом від імені держави за мотивованим рішенням суду до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом, і становить небезпеку для суспільства. Саме цій проблемі й присвячена остання стаття Станіслава Сергійовича Яценка.

Головний редактор

Віктор Ковальський

Станіслав Яценко,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрНУ,
заслужений юрист України

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД

Заходи безпеки — різновид реакції держави на діяння, яке є суспільно небезпечним (шкідливим) і передбачене кримінальним правом як протиправне. В українському кримінальному праві такі заходи розглядаються як дії «обмежувального характеру, що застосовуються від імені держави за мотивованим рішенням суду до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом, і становить небезпеку для суспільства, спрямовані на попередження і припинення порушення права або на припинення дій, що порушують (або здатні порушити) інтереси інших осіб, суспільства, держави, усунення передумов криміногенної ситуації, попередження вчинення такою особою нових суспільно небезпечних діянь, а також на захист прав та інтересів суспільства і держави від суспільно небезпечних посягань з боку такої особи».

У кримінальних кодексах більшості країн, що утворилися на пострадянському просторі, заходи безпеки не виділені в окрему систему, така назва у них взагалі не фігурує. Однак це не означає фактичної відсутності кримінально-правових заходів, що виконують роль заходів безпеки. Так, у Кримінальному кодексі (далі — КК) України 2001 р. є розділ XIV

«Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування». У ст. 105 йдеться про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів виховного характеру. Заходами виховного характеру є: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; 4) накладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом (ч. 2 ст. 105 КК).

У ст. 76 КК йдеться про обов'язки, які накладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням. Це обов'язки: 1) просити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого; 2) не виїжджати за межі України на по-

стійне проживання без дозволу органу кримінально-виконавчої системи; 3) повідомляти органи кримінально-виконавчої системи про зміну місця проживання, роботи або навчання; 4) періодично з'являтися для реєстрації в органи виконавчо-кримінальної системи; 5) пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. У санкціях окремих статей КК йдеться про правообтяження, які не є покаранням. Наприклад, у ч. 2 ст. 201 «Контрабанда» йдеться про конфіскацію предметів контрабанди. У ч. 3 ст. 176 «Порушення авторського права і суміжних прав» — у диспозиції сформульовано особливо кваліфікований склад злочину, а в санкції — міри покарання: основного — у вигляді штрафу або позбавлення волі, додаткового — у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або без такого «з конфіскацією всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для їх виготовлення».

У ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» санкція ч. 1 сформульована так: «караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна».

Вирішення питання про правові докази

Ці приклади можна продовжувати. Про те привертає увагу різноплановість заходів безпеки, зокрема тих, що існують і в процесуальному законодавстві. Так, про предмет злочину та вигоди від його вчинення йдеться і в чинному Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 р. (далі — КПК). У ньому дається визначення речових доказів (ст. 78). У ст. 81 вищезазначеного Кодексу вирішується питання про речові докази: «Питання про речові докази вирішується

ся вироком, ухвалою чи постановою суду або постановою органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи, при цьому:

1) знаряддя злочину, що належать обвинуваченому, конфіскуються;

2) речі, вилучені з обігу, передаються відповідним установам або знищуються;

3) речі, які не мають ніякої цінності і не можуть бути використані, знищуються, а у випадках, коли заінтересовані особи просять про це, можуть бути передані їм;

4) гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом, передаються в доход держави;

5) гроші, цінності та інші речі, які були об'єктом злочинних дій, повертаються їх законним володільцям, а якщо їх не встановлено, то ці гроші, цінності та речі переходять у власність держави.

Спір про належність речей, що підлягають поверненню, вирішується в порядку цивільного судочинства».

Дуалістична система кримінальних санкцій

У зарубіжних джерелах безспідставно визнається, що система боротьби з суспільно небезпечними діяннями за логікою речей визнається дуалістичною, «двоколісною». Вона включає в себе: а) міри покарання, що обов'язково передбачають вину суб'єкта за діяння, б) заходи виправлення і безпеки, що застосовуються і за відсутності вини та спрямовані на превенцію злочинів. Безумовною є та обставина, що заходи безпеки, як особливий перелік санкцій, є відмінними від покарання і вони притаманні законодавству практично всіх держав, починаючи з 30-х років минулого сторіччя. Відтоді і в законодавстві, і в теорії домінує дуалістична система кримінальних санкцій. У той час, як покарання ставить за мету відплату, моральне застереження і загальну превенцію через залякування. Водночас заходи безпеки мають на меті лікування і виправлення винуватця кримінального діяння. Заходи безпеки введені, щоб спеціально превентивно впливати на певні категорії

винуватців, щодо яких покарання не є адекватною реакцією. Чеський дослідник Антонін Драштік зазначає, що охоронні заходи можна визначити як наслідок кримінального діяння. Призначає їх суд, а у разі потреби їх виконання забезпечується державним примусом.

Зачатки заходів безпеки існували ще в римському праві. У середньовічному німецькому кримінальному праві основоположником ідеї заходів безпеки був Е. Ф. Klein, який уже в кінці XVIII століття розрізняв покарання і заходи безпеки. Заміну мір покарання заходами безпеки (соціального захисту) розвивала італійська позитивна (антропологічна) школа. Помірнішою була позиція соціологічної та неокласичної шкіл, які говорили про заходи безпеки як додаткові санкції до покарання, що значним чином вплинуло на законодавство багатьох країн.

Національна специфіка. Досвід Польщі Китаю та Естонії

У чинному кримінальному законодавстві різних країн заходи, що розглядаються, мають різну назву. Але найчастіше їх іменують як заходи безпеки (законодавство Швейцарії, Іспанії, республік Сан-Маріно, Сербія, Македонія, Федерації Боснії та Герцеговини, республік Хорватія, Чорногорія, Словенія, Молдова).

У Кримінальному кодексі ФРН ці заходи йменуються як заходи виправлення і безпеки, у Кримінальному законі Чеської Республіки (1961) — охоронні заходи, у Кримінальному кодексі Нідерландів (1881) — заходи. У Кримінальному законі Угорщини — заходи (англ. — measures), у КК Румунії (2004) — заходи нагляду, зобов'язуючі засудженого. У КК Литовської Республіки 2000 р. (16) глава IX має назву «Заходи кримінального впливу і їх призначення». Такими заходами є:

- 1) заборона користуватися спеціальним правом;
- 2) відшкодування або загладження майнової шкоди;
- 3) безоплатні роботи;

4) внесок до фонду осіб, які постраждали від злочину (ст. 67).

У КК Республіки Польща 1997 р. розрізняються покарання та каральні заходи. Польська дослідниця Марія Шевчик пише: «Видається, що впадає в очі різниця між покараннями і каральними заходами, яка полягає у неоднорідному характері останніх. Покарання можуть бути призначені самостійно тільки як реакція на вчинений злочин, засоби ж каральні виступають у системі карної реакції на вчинене заборонене діяння або як: 1. Засіб каральний (sensu stricto) і тут може виконувати роль: а) самостійної реакції на вчинене заборонене діяння (ст. 50 і 60 §7 КК) або б) засобу, призначеного кумулятивно з іншим покаранням. 2. Засіб каральний, що виконує функцію обов'язку, що покладається на злочинця у рамках призначених засобів пробачійних (ст. 67 §3 і ст. 72 §2 КК). 3. Засіб каральний, призначуваний титулом засобу забезпечуючого (ст. 99 КК). 4. У КК Республіки Польща є розділ X «Заходи забезпечуючі», який у російському виданні вказується в главі X як «Мери безопасности».

У Кримінальному кодексі Китайської Народної Республіки 1979 р., реформованому в 1997-му, серед основних покарань значиться нагляд (п. 1 ст. 33). Нагляд встановлюється на строк від 3 місяців до 2 років. Засуджений у цей час перебуває під безпосереднім контролем органів громадської безпеки (ст. 38) і зобов'язаний виконувати наступні правила: 1) дотримуватися законів, адміністративних правоположень, підлягати контролю; 2) без дозволу органів виконання він не може користуватися правом на свободу слова, друку, зборів, вуличних походів і демонстрацій; 3) відповідно до вказівок органів виконання засуджений має доповідати про свою діяльність; 4) дотримуватися вказівок органів виконання про відвідини гостей; 5) при виїзді з міста, повіту проживання або при переїзді на інше місце потрібно доповідати органам виконання і одержувати від них дозвіл (ст. 39). По суті, цей вид покарання є заходом безпеки.

У Пенітенціарному кодексі Республіки Естонія (2001) виділено «інші заходи впливу», серед яких є конфіскація предметів злочину, психіатричне лікування і заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх. У КК Республіки Білорусь (1999) виділяється окремий розділ IV «Примусові заходи безпеки і лікування», а у ст. 80 регламентовано превентивний нагляд за засудженим, у ст. 81 — профілактичне спостереження за засудженим, у ст. 117 йдеться про засудження неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Крім того, ст. 77 «Засудження з відстрочкою застосування покарання» та ст. 78 «Засудження з умовним незастосуванням покарання» включають положення щодо повноважень суду при їх застосуванні призначати щодо засудженої особи заходи, які по суті є заходами безпеки.

Згідно з Кримінальним кодексом Франції

У чинному КК Франції заходи безпеки структурно не виділяються, хоча ця країна першою ввела в 1885 р. в КК інститут релігації (довічне вислання в колонію), що по суті було заходом безпеки, хоч і фігурувало як покарання. Водночас у КК Франції існує інститут відстрочки виконання покарання з режимом випробування (підвідділ 4 відділу II «Про способи індивідуалізації покарань» розділу III «Про покарання» книги Першої). До заходів контролю належать: п. 1. Явка за викликом судді з виконання покарань або призначеного соціального працівника; п. 2. Прийняття відвідин соціального працівника і надання йому відомостей або документів, необхідних для здійснення контролю за засобами існування засудженого і контролю за виконанням ним своїх обов'язків; п. 3. Попередження соціального працівника про зміну свого місця роботи; п. 4. Попередження соціального працівника про зміну свого місця проживання або будь-який від'їзд, тривалість якого перевищує п'ятнадцять днів, і повідомлення про своє повернення; п. 5. Одержання

попереднього дозволу судді з виконання покарань про будь-який від'їзд за кордон і, якщо це може завадити виконанню засудженим своїх обов'язків, про будь-яку зміну місця роботи або проживання (ст. 132-44).

При цьому суд, який виніс обвинувальний вирок, або суддя з виконання покарань можуть спеціально покласти на засудженого виконання одного або декількох наступних обов'язків: по-перше, здійснювати якусь професійну діяльність або пройти курс освіти чи професійного навчання; по-друге, проживати у певному місці; по-третє, підпорядковуватися заходам медичного спостереження, лікування або догляду, за необхідності — в режимі шпиталізації; по-четверте, підтверджувати свою участь у сімейних витратах або регулярно виплачувати аліменти, з яких він є боржником; по-п'яте, відшкодувати повністю або частково шкоду, завдану злочинним діянням, відповідно до своїх фінансових можливостей, навіть за відсутності рішення за цивільним позовом; по-шосте, підтверджувати внесення до державної скарбниці сум, належних за виконанням вироку відповідно до своїх фінансових можливостей; по-сьоме, утримуватися від водіння транспортних засобів деяких категорій, що визначаються категоріями водійського посвідчення, передбаченого Дорожнім кодексом Франції, тощо. Перелік зобов'язань, що можуть бути покладені на засуджених, є вичерпним. Заходи допомоги мають на меті сприяння зусиллям засудженого, спрямованим на його соціальну реадaptaцію. Ці заходи, виражені у формі допомоги громадського характеру і, якщо у цьому є потреба, у формі матеріальної допомоги, застосовуються службою пробації із залученням у необхідних випадках будь-яких державних і приватних організацій.

Термін «заходи безпеки» міститься у КПК Франції (ст. 137). До заходів безпеки у їх традиційному розумінні як превентивних заходів французькі юристи відносять: а) заходи захисту, допомоги,

нагляду і виховання, що застосовуються до неповнолітніх, які вчинили правопорушення; б) заходи, передбачені чинним КК Франції як обов'язкові при наданні відстрочки покарання; в) деякі додаткові покарання: спеціальну конфіскацію, заборону проживати у визначених місцях, закриття якогось закладу, що належить засудженому на праві власності, заборону зберігання чи носіння зброї, позбавлення права водія тощо.

У законодавстві Федеративної Республіки Німеччина

У КК Федеративної Республіки Німеччина перелік заходів виправлення і безпеки міститься в ст. 61. Це поміщення до психіатричної лікарні, поміщення до установи ізоляції для алкоголіків або наркоманів, превентивне ув'язнення, встановлення нагляду, позбавлення дозволу керувати автотранспортним засобом, заборона на професію. Стаття містить лише перелік тих можливих заходів виправлення та безпеки, що регламентуються КК. Інші заходи передбачає право призначення додаткового покарання (*Nebenstrafrecht*), зокрема, позбавлення свідцтва на право полювання, заборону утримання тварин. Заходами виправлення і безпеки є також примусові заходи виховного характеру, які застосовуються до неповнолітніх відповідно до закону про відправлення правосуддя у справах неповнолітніх і щодо діянь, вчинених неповнолітніми (§§ 9, 14 та ін.).

Ще одну групу заходів становлять ті, які КК ФРН прямо не відносить до заходів виправлення і безпеки, як не визнає і видами покарання (глава 7 розділу 3 «Правові наслідки діяння»). Вони займають, як зазначає український вчений М. І. Хавронюк, проміжне місце між покараннями і заходами виправлення і безпеки, але, судячи з порядку розміщення у КК параграфів про них, а також з того, що вони можуть застосовуватись у разі вчинення протиправного і водночас не обов'язково винного діяння, за своїм статусом тяжіють до останніх.

Сучасні тенденції. КК Російської Федерації

Останнім часом спостерігається тенденція до розширення переліку заходів безпеки в окремих країнах. Так, до КК Республіки Польща в 2005 р. було введено два нових каральних заходи, а саме: утримання від контактування з потерпілим (п. 7а §1 ст. 72), залишення помешкання, займаного спільно з потерпілим (п. 7б §1 ст. 72). У КК Республіки Молдова 2002 р. (13) є глава X «Заходи безпеки» (статті 98–106). У ст. 98 «Цілі і види заходів безпеки» зазначено: «(1) Заходи безпеки мають на меті усунення небезпеки і попередження вчинення діянь, передбачених кримінальним законом. (2) Заходами безпеки є: а) примусові заходи медичного характеру; б) примусові заходи виховного характеру; с) спеціальна конфіскація».

У КПК Республіки Білорусь (1999) визначення речових доказів дається в ст. 96, а заходи, які можуть застосовуватись щодо речових доказів при вирішенні кримінальної справи, названі у ст. 98 КПК.

У КПК Республіки Польща (1997) є відділ VI «Засоби примусу», де розділ 28 має назву «Засоби забезпечуючі», де в ст. 268 «Постанова конфіскації» йдеться про поводження з предметами.

У грудні 2003 р. з Кримінального кодексу Російської Федерації виключено положення про конфіскацію майна як вид кримінального покарання, а у липні 2006-го до цього кодексу була включена нова глава 15.1, що закріплює конфіскацію майна, але тепер як іншу міру кримінально-правового характеру (37, с. 329), а КПК РФ доповнено низкою норм, що торкаються конфіскації майна. Глава 15.1 «Конфіскація майна» містить ст. 104.1 «Конфіскація майна», ст. 104.3 «Відшкодування заподіяної шкоди». Зміст ст. 104.1: «1. Конфіскацією майна є примусове безоплатне вилучення і повернення у власність держави на підставі обвинувального вироку наступного майна: а) грошей, цінностей та іншого майна, одержаних в результаті вчинення передбачених злочинів, або тих, що є

предметом незаконного переміщення через митний кордон Російської Федерації, відповідальність за яке встановлена ст. 188 цього кодексу, і будь-яких доходів від цього майна, за винятком майна і доходів від нього, що підлягають поверненню законному володільцю; б) грошей, цінностей та іншого майна, в які майно, одержане в результаті вчинення хоча б одного із злочинів, передбачених статтями, вказаними в пункті «а» цієї частини, і доходи від цього майна були частково або повністю обернені або перетворені; в) грошей, цінностей та іншого майна, що використовуються або призначені для фінансування тероризму, організованої групи, незаконного озброєного формування, злочинного угруповання (злочинної організації); г) зброя, обладнання або інших засобів вчинення злочину, що належать обвинуваченому.

2. Якщо майно, одержане в результаті вчинення злочину, і (або) доходи від цього майна були долучені до майна, набутого законним шляхом, конфіскації підлягає та частина цього майна, яка відповідає вартості долучених майна і доходів від нього.

3. Майно, вказане в частинах першій та другій цієї статті, передане засудженим іншій особі (організації), підлягає конфіскації, якщо особа, яка прийняла майно, знала або повинна була знати, що воно одержане в результаті злочинних дій.»

Різноманітність правового статусу заходів безпеки

У кримінальному законодавстві різних країн правовий статус кримінально-правових заходів безпеки може вирішуватися по-різному. Так, у ст. 131-10 (в редакції Закону № 98-468 від 17 червня 1998 р.) КК Франції зазначено: «Якщо це передбачено законом, злочин або проступок можуть бути покарані одним або декількома додатковими покараннями, яким піддаються фізичні особи, що тягнуть за собою заборону, позбавлення, неправоздатність або вилучення якогось права, припис певного догляду або обов'язок діяти, приведення у нерухомий стан або конфіскацію

якоїсь речі, закриття якоїсь установи або афішування винесеного рішення чи його поширення у пресі або у будь-яким іншим способом аудіо-відеоповідомлення. Тут, зокрема, афішування судового рішення щодо злочинного діяння має статус додаткового покарання. А за Кримінальним законом Республіки Сербія публічне оголошення присуду (вироку) має статус заходу безпеки (п. 9 абз 1 ст. 79). Згідно з цим законом (п. 5 абз. 1 ст. 79) заборона здійснення професії, діяльності та посади є заходом безпеки. Заходом безпеки вважається заборона на професію відповідно до КК ФРН (п. 6 § 61). У той же час згідно з КК Російської Федерації 1996 р. (15), як і згідно з КК України, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є мірою покарання (п. «б» ст. 44).

Варто зазначити, що у Кримінальному законі Республіки Сербія, крім мір покарання (глава четверта «Покарання») та заходів безпеки (глава шоста «Заходи застереження (глава п'ята «Мере упозорец»)). Це умовне засудження і судове попередження (ст. 64-77). Вони застосовуються до винуватця легшого кримінального діяння, коли не застосовується покарання і можна очікувати, що їх застереження через погрозу покарання (умовне засудження) або лише застереження (судове попередження) достатньо вплине на винуватця, щоб не вчиняв кримінальних діянь (ст. 64). Зоран Стоянович пише, що умовне засудження і судове попередження становлять особливий вид санкцій, які узвичаєно називаються засобами застереження, відносно застерігаючими санкціями. Мета умовного засудження і судового попередження — це здійснювати принцип, що покарання, зокрема покарання позбавленням волі, є крайнім засобом (*ultima ratio*), відповідно не потрібно застосовувати суворіші санкції, поки загальна мета кримінальних санкцій може бути досягнута поблажливішим видом санкцій... Крім того, ці кримінальні санкції мають і деякі інші спільні харак-

теристики, що виправдовують положення законодавця, який їх об'єднав в окремий вид, відповідно, тип санкцій. Так, вони є санкціями, що переважно, якщо не виключно, спеціальнопревентивного характеру, які звертаються до винуватця кримінального діяння. Положення про заходи застереження містяться і в кримінальних законах інших держав, які виникли на території колишньої Югославії.

Про пошуки вдосконалення кримінально-правових способів реакції держави на діяння, передбачені кримінальним законом, свідчать і тенденції, що мають місце у сучасному німецькому кримінальному праві. Російський дослідник А. Е. Жалінський зазначає, що «в німецькій кримінальній літературі ставиться питання про подальший розвиток ширшого підходу до системи правових наслідків вчинення особою діяння, передбаченого кримінальним законом, що пов'язано з... ідеєю реалізації третьої колії». Німецький дослідник, професор В.-Д. Мейер, підтримуючи даний підхід, виділяє три групи санкцій, що відповідають кожній «колії»: дві традиційні, тобто види покарання, заходи виправлення і безпеки, а також третю, що відзначається ним як третій «слід», яка повинна включати в себе визнані законом міри добровільного згладжування наслідків злочину. Вони можуть бути реалізовані у взаємодії «суб'єкт — потерпілий — згладжування» або через «відшкодування спричиненої шкоди».

Міжнародні конвенції

Кримінально-правові заходи безпеки згадуються у міжнародних конвенціях. Так, Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988) докладно регламентує питання спеціальної конфіскації: а) доходів, отриманих у результаті вчинення відповідних правопорушень, або власності, вартість якої відповідає таким доходам; б) наркотичних засобів, психотропних речовин, матеріалів та обладнання чи інших засобів, що використовувалися або призначалися для використання якимось чином при вчиненні цих правопорушень; в) власності, а не доходів — коли доходи були перетворені або змінені на іншу власність; г) надходжень або іншого прибутку, отриманих від доходів, власності, на яку були перетворені або змінені доходи. Аналогічні положення містяться у Конвенції ООН проти корупції (2003), Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999) тощо.

Як бачимо, існує розмаїття підходів щодо реакції держав на вчинення протиправних діянь, передбачених кримінальним законом. Проте сутність цієї реакції визначається формулою, яка складається з правової достатності, ефективності та своєчасності застосування заходів безпеки, що є важливим інструментом протидії кримінальній активності людини.